

De Massacre van Sabra en Shatila

Bij het krieken van de twintigste eeuw was de Joodse aanwezigheid in Palestina bescheiden: een verspreiding van agrarische **kibboetsen**, enkele stedelijke gemeenschappen en een herleving van het Hebreeuws die zich grotendeels beperkte tot liturgie en wetenschap. Het landschap begon te veranderen met het **Ha'avara (Transfer)Akkoord** van 1933 en de **Evianconferentie** van 1938, die beide – op zeer verschillende manieren – de Joodse emigratie uit nazi-gecontroleerd Europa vergemakkelijkten. Binnen enkele jaren vermenigvuldigde de immigratie de Joodse bevolking in Palestina meermaals, en veranderde het demografische evenwicht en de politieke horizon van het land.

De **Balfourverklaring van 1917**, later opgenomen in de voorwaarden van het **Britse Mandaat**, beloofde steun voor “de vestiging in Palestina van een nationaal tehuis voor het Joodse volk”, terwijl – cruciaal – werd vastgesteld dat “niets zal worden gedaan dat de burgerlijke en religieuze rechten van de bestaande niet-Joodse gemeenschappen kan aantasten”. Toch spraken de leiders van de zionistische beweging vanaf de vroegste dagen van *verovering* en *kolonisatie* als noodzakelijke fasen naar staatsvorming. Denkers zoals Theodor Herzl, Chaim Weizmann en later David Ben-Gurion debatteerden niet over de vraag of een Joodse staat in Palestina moest bestaan, maar hoe deze in een al bewoond land te beveiligen en uit te breiden.

Voor de inheemse bevolking – moslims, christenen en Joden tezamen – wekte de vooruitzicht van grootschalige immigratie onder een koloniaal mandaat zowel angst als verzet op. De Arabische opstanden van eind jaren 1930 weerspiegelden de vrees dat wat werd gepresenteerd als een toevluchtsoord voor Europese vervolging in de praktijk een instrument van onteigening werd. Wat onder Ottomaans bewind was begonnen als parallelle gemeenschappen, werd onder Brits toezicht hergeformuleerd tot rivaliserende nationale projecten.

De Nakba

In november 1947 stelde het **VN-verdelingsplan (Resolutie 181)** voor om het land te verdelen in twee staten, en kende **56 procent van Palestina** toe aan de Joodse bevolking, die destijds ongeveer een derde van de inwoners uitmaakte en ongeveer **7 procent van het land** bezat. Voor de Palestijns-Arabische meerderheid leek dit minder een compromis dan een onteigening gesanctioneerd door een internationaal decreet. Toen de burgeroorlog tussen de gemeenschappen uitbrak en de Britten zich terugtrokken, verzekerden zionistische krachten snel en breidden het hen toegewezen gebied uit.

Tegen 1948 versnelden de gebeurtenissen voorbij alle terugkeer. De gewapende strijd die zionistische paramilitairen – met name de **Irgun** en **Lehi** – hadden gevoerd tegen zowel Arabische gemeenschappen als de Britse administratie, breidde zich uit tot een openlijke opstand. Hun bomaanslagen en moorden reikten ver voorbij Palestina; een aanval trof

zelfs het **Britse consulaat in Rome**. Uitgeput en steeds minder in staat om het geweld te beheersen, **legde Groot-Brittannië zijn mandaat neer**, en droeg de onoplosbare Palestijnse kwestie over aan de pas gevormde **Verenigde Naties**.

Het resultaat was de **Nakba** – “de Catastrofe” –, waarin meer dan **700.000 Palestijnen** werden verdreven of hun huizen ontvluchtten te midden van systematische campagnes van intimidatie en vernietiging. Dorpen werden met de grond gelijk gemaakt, families verspreid over naburige Arabische staten, en een nationale samenleving vrijwel overnight ontmanteld. De Verenigde Naties erkenden hun lot via **Resolutie 194** (december 1948), en bevestigden het recht van de vluchtelingen op terugkeer of compensatie. Toch werd die belofte nooit nagekomen. Het niet-nakomen ervan stelde Israël in staat om zijn nieuwe grenzen te consolideren en de Arabische gastlanden om de aanwezigheid van vluchtelingen als *tijdelijk* te behandelen – een voorlopige toestand die nu meer dan zeven decennia duurt.

De Palestijnse diaspora

Het geweld van 1948 liet een landschap van ruïnes en ballingschap achter. Tussen **10.000 en 15.000 Palestijnen** werden gedood tijdens de gevechten, terwijl duizenden anderen gewond raakten in massacres en verdrijvingen terwijl steden en dorpen vielen. Heden-daags onderzoek, inclusief de nauwgezette documentatie van historicus **Walid Khalidi** in *All That Remains*, registreert de vernietiging van **meer dan 400 Palestijnse dorpen**, waarvan sommige volledig van de kaart zijn gewist, hun ruïnes later overbouwd met nieuwe Israëlische nederzettingen of bossen geplant door het Joodse Nationale Fonds om sporen van bewoning te verbergen.

Tegen de zomer van 1949 had de **vluchtelingenpopulatie ongeveer 750.000** bereikt, uit een vooroorlogse Arabische bevolking van 1,2 miljoen. Gezinnen vluchtten in golven: eerst uit kuststeden zoals Jaffa, Haifa en Akko; toen uit Galilea en de centrale hoogvlakten terwijl zionistische milities – spoedig geïntegreerd in de **Israëlische Defensiemachten (IDF)** – vooruitgingen onder **Plan Dalet**, een strategisch blauwdruk dat de ontvolking van gebieden die als vijandig of strategisch vitaal werden beschouwd, autoriseerde.

De buurlanden absorbeerden de menselijke vloed ongelijkmatig.

- **Jordanië** nam het grootste aandeel op, rond **350.000**, waarvan velen later het Jordaanse burgerschap verkregen.
- **Gaza**, onder Egyptische administratie, nam ongeveer **200.000** op, en zwelde zijn smalle strook uit tot een van de dichtstbevolkte gebieden op aarde.
- **Libanon** nam ongeveer **100.000–120.000** op, die werden geplaatst in haastig gebouwde kampen rond Tyrus, Sidon en Beiroet.
- **Syrië** nam **80.000–90.000** op en herhuisde hen rond Damascus en Aleppo. Kleinere aantallen bereikten **Irak** en **Egypte zelf**, hoewel deze vluchtelingen zich vaak opnieuw verplaatsten op zoek naar stabiliteit en werk.

De Verenigde Naties richtten in 1949 de **United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees (UNRWA)** op om voedsel, onderdak en scholing te bieden. Toch werd

het mandaat van het agentschap – bedoeld als een tijdelijke humanitaire maatregel in afwachting van repatriëring – het geraamte van een permanente impasse. Hoewel **Resolutie 194** het recht van vluchtelingen op terugkeer erkende, ondernamen noch de internationale gemeenschap noch de nieuwe Staat Israël stappen om het uit te voeren. Arabische gaststaten weigerden burgerschap te verlenen met een beroep op dezelfde resolutie, en stelden dat dit de weigering van Israël om de verdrevenen te repatriëren zou legitimeren. Aldus bevonden de vluchtelingen van 1948 zich vanaf het begin tussen twee ontkenningen: de ontkenning van terugkeer en de ontkenning van behoren.

Palestijnse vluchtelingen in Libanon

Libanon, het kleinste van de Palestijnse buurstaten, droeg een onevenredig grote last in verhouding tot zijn grootte en broze sociale structuur. Toen de eerste golven vluchtelingen in 1948 zijn zuidelijke grens overstaken, arriveerden ze uitgeput, vaak te voet of op ezels, en droegen alleen sleutels van hun huizen en aktes van verloren eigendommen bij zich. Tussen 1948 en 1949 betraden ongeveer **100.000 tot 120.000 Palestijnen** Libanon – ongeveer een zesde van de totale vluchtelingenpopulatie gecreëerd door de oorlog. De nieuw opgerichte **United Nations Relief and Works Agency (UNRWA)** registreerde **127.000** van hen tegen 1952, en vestigde families in geïmproviseerde kampen nabij Tyrus, Sidon, Tripoli en de buitenwijken van Beiroet.

De opvang in Libanon werd gevormd door zijn eigen **confessioneel evenwicht** – een delicate verdeling van macht tussen maronitische christenen, soennitische en sjiiitische moslims, en druzen – en door een alomtegenwoordige angst dat het verlenen van burgerschap aan tienduizenden voornamelijk soennitische vluchtelingen dat evenwicht zou verstoren. In tegenstelling tot Jordanië, dat later veel Palestijnen naturaliseerde, hield Libanon hen **staatsloos**, en bood verblijf maar geen nationaliteit. Ze werden gelabeld als *gasten*, een term die zowel tijdelijke bescherming als politieke uitsluiting impliceerde.

Aanvankelijk leefden de vluchtelingen in tenten op modderige percelen, afhankelijk van UNRWA-rationen en noodhulp. Met de tijd maakten de tenten plaats voor golfplaten hutten en later betonnen barakken, maar hun **juridische voorlopigheid** bleef gecodificeerd. Per wet waren Palestijnen verboden eigendom te bezitten, vakbonden te joinen of te werken in meer dan zeventig beroepen, inclusief geneeskunde, recht en ingenieurswesen. Verplaatsingen tussen kampen en steden vereisten vergunningen; toegang tot onderwijs en gezondheidszorg hing af van het chronisch ondergefinancierde UNRWA-systeem.

Twaalf officiële kampen namen uiteindelijk vorm aan, van **Ein el-Hilweh** nabij Sidon – nu het grootste in Libanon – tot **Shatila** en **Bourj el-Barajneh** in Beiroet. De overbevolking bereikte al snel verbijsterende dichtheden: in Shatila leefden **30.000 mensen op minder dan een half vierkante kilometer**. De infrastructuur was minimaal; riolering en watersystemen vervielen; elektriciteit flikkerde slechts enkele uren per dag. Toch werden de kampen te midden van ontbering ook ruimtes van veerkracht – met scholen, klinieken en politieke organisaties die een collectieve identiteit in stand hielden, verankerd in het *recht op terugkeer*.

Libanese autoriteiten, gesteund door een groot deel van het politieke establishment, volhardden erin dat de Palestijnse aanwezigheid tijdelijk was. Deze volharding was niet alleen demografisch maar ideologisch: het integreren van vluchtelingen, zo werd betoogd, zou de claim zelf oplossen dat ze op een dag naar hun vaderland moesten terugkeren. Gevolg was dat de **Palestijnse ballingschap in Libanon zowel een humanitaire toestand als een politieke verklaring werd** – een zichtbaar getuigenis van een wond die de Arabische wereld zwoer niet voorbarig te helen.

Het recht op terugkeer

Decennia lang waren de kampen niet alleen een geografie van ballingschap maar een langzaam smeulende morele noodsituatie. Stel je generaties voor geboren in tentensteegjes waar het huis van je grootouders alleen bestaat in de herinnering van een sleutel bewaard onder een kussen – waar je herhaaldelijk en officieel wordt verteld dat je nooit zult behoren. Na meer dan dertig jaar waarin het **recht op terugkeer** een papieren belofte bleef, VN-resoluties weergalmden maar niet werden afgedwongen, en gaststaten ont-heemding als een tijdelijk administratief probleem behandelden, stonden veel Palestijnen in Libanon voor een somber rekensommetje: geen burgerschap, beperkt werk, beperkt onderwijs, en geen juridieke route om land of waardigheid terug te claimen. Armoede was niet slechts materieel; het was juridisch: een toestand geproduceerd en versterkt door wetten en beleid die permanentie onmogelijk maakten.

Het is niet moeilijk te zien hoe zo'n toestand radicaliseert. Wanneer diplomatieke remedies vastlopen en internationale instituties falen in handhaving, grijpen gewone mensen vaak naar hulpmiddelen binnen handbereik – georganiseerde politiek eerst, en dan, voor sommigen, gewapend verzet. De opkomst van de Palestijnse Bevrijdingsorganisatie (PLO) en haar guerrillagroepen moet gelezen worden tegen die achtergrond van onteigening. Voor veel vluchtelingen was het oppakken van wapens geen abstracte ideologie maar een concrete reactie op een dagelijkse vernedering: de ontkenning van basis burgerlijke en economische rechten, het afsluiten van grenzen, en de langzame uitwissing van huis. Voor een bevolking die dorpen had zien rassen en burens verdrijven in 1948, en toen het internationale systeem hun rechten erkende zonder ze af te dwingen, begon geweld te lijken op de enige taal in staat om aandacht, hefboom en – hoe tragisch ook – veiligheid te produceren.

Deze menselijke logica helpt verklaren waarom gewapende facties bases vestigden in en rond de kampen, waarom ze daar sociale diensten organiseerden, en waarom de kampen met de tijd gemilitariseerd raakten. Het excuseren de daaropvolgende schade niet. Guerilla-operaties over de Israëlische grens nodigden represailles uit die overweldigend op burgers vielen; collectieve straffen verdiepten Libanese angsten en boden voorwendsels voor strengere maatregelen. Kortom, de wending naar geweld creëerde een feedbacklus: staatsloosheid en marginalisatie duwden delen van de vluchtelingenpopulatie naar militantisme; militantisme riep militaire reacties en politieke delegitimatie op; die reacties versterkten de uitsluiting van de vluchtelingen.

Zo gezien was de invasie van 1982 – en het massacre dat volgde in Sabra en Shatila – geen spontane breuk maar het catastrofale eindpunt van een keten gesmeed door falende rechten, verkorte remedies, en escalerende cycli van represailles. De morele complexiteit is duidelijk: de staat en het internationale systeem dat de impasse van de kampen produceerde, draagt verantwoordelijkheid voor het creëren van omstandigheden waarin mensen zich gedwongen voelden te verzetten – maar verzet dat gewelddadige vorm aanneemt, vooral wanneer het burgers target, produceert ook nieuwe slachtoffers en verbreedt de morele afgrond.

Het recht op verzet

Het internationaal recht zelf biedt enige grondslag voor hoe die keuzes later gerechtvaardigd werden. Onder de **Vierde Geneefse Conventie** en het **Aanvullend Protocol I van 1977** heeft een bevolking onder **buitenlandse bezetting** het recht om tegen die bezetting te verzetten – inclusief, onder bepaalde omstandigheden, met gewapende middelen – zolang zo'n verzet de verboden tegen het targeten van burgers respecteert. De Algemene Vergadering van de Verenigde Naties herbevestigde dit principe herhaaldelijk in de jaren 1960 en 1970 in resoluties die “de legitimiteit van de strijd van volkeren onder koloniale en buitenlandse overheersing om hun recht op zelfbeschikking uit te oefenen” erkenden.

Of die bepalingen van toepassing zijn op Palestijnen **die in ballingschap leven** in plaats van direct onder bezetting, is betwist. Hun land en huizen bleven onder controle van de Staat Israël, doch zij zelf waren opgesloten in buurterritoria, de terugkeer ontzegd, en effectief staatsloos. Voor veel Palestijnse denkers en juristen annuleerde die ballingschap het recht op verzet niet; het verplaatste slechts het slagveld. In hun visie strekte het recht op gewapend verzet zich uit tot een volk wiens *bezetting hen over grenzen gevolgd had* – door verdrijving, blokkades, en militaire incursies in de vluchtelingenkampen zelf.

In de praktijk veranderden deze juridische argumenten weinig aan de geleefde realiteit: Israël beschouwde alle gewapende activiteit van Libanees bodem als agressie, terwijl Libanon de vluchtelingenstrijders als zowel gasten als lasten behandelde. Het resultaat was een staat in een staat – de **quasi-autonome aanwezigheid van de PLO in Zuid-Libanon** –, getolereerd door sommige facties en verafschuwd door anderen. Naarmate de jaren 1970 vorderden, werden de kampen niet alleen symbolen van onteigening maar ook frontlinies in een expanderend regionaal conflict.

De PLO in Libanon

Tegen het einde van de jaren 1960 waren de Libanese vluchtelingenkampen het epicentrum geworden van de Palestijnse nationale beweging in ballingschap. Na de **Zesdaagse Oorlog van 1967** en de Israëlische bezetting van de Westelijke Jordaanoever en Gaza, bevonden Palestijnse verzetgroepen zich verspreid over de Arabische wereld, hun bases in Jordanië, Syrië en Libanon werden knooppunten van een transnationaal gevecht.

In **september 1970** verdreef de Jordaanse monarchie de PLO na een bloedige burgeroorlog bekend als *Zwarte September*. Duizenden strijders vloden noordwaarts over de grens

naar Libanon, waar de kampen zowel toevlucht als kant-en-klare rekruten boden. De toestroom veranderde het politieke evenwicht van Libanon. De PLO bouwde een parallelle administratie op – runde scholen, ziekenhuizen en welzijnssystemen via haar **Palestijns Rode Halve Maan Vereniging**, terwijl ze gewapende vleugels organiseerde zoals **Fatah**, de **Populaire Front voor de Bevrijding van Palestina (PFLP)** en de **Democratische Front voor de Bevrijding van Palestina (DFLP)**.

Voor veel vluchtelingen symboliseerde de komst van de PLO empowerment: voor het eerst sinds 1948 waren Palestijnen niet slechts ontvangers van hulp maar agenten van hun eigen lot. Voor een groot deel van het Libanese politieke establishment leek het echter op een staat in een staat. Grensoverschrijdende raids in Noord-Israël trokken vergeldingsluchtbombardementen aan die Libanese burgers doodden en infrastructuur vernietigden, en verdiepten wrok onder gemeenschappen die niet hadden gekozen om een oorlog te huisvesten.

Het ongemakkelijke samenleven tussen de Libanese staat en de PLO werd geformaliseerd in het **Akkoord van Caïro van 1969**, bemiddeld door Egypte. Het verleende de Palestijnen beperkte autonomie binnen de kampen en het recht om wapens te dragen voor het doel van verzet tegen Israël – een ongekennde concessie op Libanees soeverein grondgebied. Voor een tijd behield dit arrangement een broos evenwicht: Libanon kon solidariteit met de Palestijnse zaak claimen terwijl het de verantwoordelijkheid voor het welzijn en de veiligheid van de vluchtelingen doorschoof.

Maar naarmate de eigen sektarische spanningen in Libanon verslechterden, viel het arrangement uiteen. De militaire kracht en politieke invloed van de PLO groeiden, en aligneerden het met linkse en moslimfacties in de Libanese **burgeroorlog van 1975–1990**, terwijl rechtse christelijke milities, met name de **Phalangisten**, de Palestijnen kwamen te zien als zowel een demografische dreiging als een vreemd leger. Confrontaties tussen Phalangisten en PLO-gebonden krachten braken uit over Beiroet en het zuiden, en veranderden buurten en kampen in frontlinies.

Israël, dat de chaos over de grens observeerde, begon Libanon niet alleen als een veiligheidsdreiging maar als een kans te zien. Het Israëlische leiderschap zocht om de PLO militair te neutraliseren terwijl het allianties koesterde met christelijke milities die een gemeenschappelijke vijand deelden. Vanaf eind jaren 1970 leverde Israël wapens, training en logistieke steun aan de **Zuid-Libanese Leger (SLA)** en elementen van de **Phalangistische beweging**, en construeerde effectief een proxykracht langs zijn noordelijke grens.

In **maart 1978**, na een PLO-aanval op de Israëlische kustsnelweg die 38 burgers doodde, lanceerde Israël **Operatie Litani**, en viel binnen tot aan de Litani-rivier en doodde meer dan duizend Libanese en Palestijnse burgers. Hoewel de operatie gerechtvaardigd werd als een anti-terreurgraad, was het onderliggende doel om de PLO noordwaarts te drijven en een bufferzone te vestigen gepatrouilleerd door de SLA. De **VN Tijdelijke Macht in Libanon (UNIFIL)** werd ingezet als reactie, maar haar mandaat was zwak en haar aanwezigheid grotendeels symbolisch.

De volgende jaren getuigden van een cyclus van escalatie: PLO-raids, Israëlsche luchtaanvallen, vergeldingsbeschietingen, en de geleidelijke verankering van beide zijden. In **1981** claimden Israëlsche officials meer dan tweehonderd Israëlsche doden per jaar door grensvuur, terwijl Libanese steden regelmatige bombardementen leden in ruil. In dezelfde periode bedacht **Ariel Sharon**, toenmalig Israëlsch minister van Defensie, een breder plan – om de PLO militair te verpletteren, het uit Libanon te verdrijven, en een vriendelijke christelijk geleide regering in Beiroet te installeren onder **Bashir Gemayel**, de maronitische Phalangist-leider.

De invasie van 1982: Operatie Vrede voor Galilea

Op **6 juni 1982** lanceerde Israël een grootschalige invasie van Libanon onder de code-naam **Operatie Vrede voor Galilea**. Officieel was het gestelde doel beperkt: Palestijnse guerrillakrachten veertig kilometer noordwaarts van de grens te duwen om grensoverschrijdend raketvuur te stoppen. In werkelijkheid was de reikwijdte van de operatie veel ambitieuzer getekend door minister van Defensie **Ariel Sharon** en goedgekeurd door premier **Menachem Begin**. De onuitgesproken doelstellingen omvatten de vernietiging van de **militaire en politieke infrastructuur van de PLO**, de verdrijving van haar leiderschap uit Libanon, en de installatie van een pro-Israëlsche regering in Beiroet onder **Bashir Gemayel**, de maronitische Phalangist-leider.

De schaal van de offensief onthulde zijn ware intentie. Bijna **60.000 Israëlsche soldaten**, gesteund door **800 tanks, gepantserde brigades en lucht escadrilles**, overstaken de grens in gecoördineerde stoten langs de kust, door de centrale hoogvlakten, en in de oostelijke Bekaa-vallei. De invasie overweldigde snel UNIFIL-posities en Libanese dorpen, en rukte binnen dagen ver voorbij de 40-kilometerlimiet op. Tegen 8 juni hadden Israëlsche krachten **Tyrus en Sidon** ingenomen; tegen 14 juni was **Beiroet** zelf omsingeld – een stad met bijna een miljoen burgers, nu belegerd.

De menselijke tol was verbijsterend. Volgens schattingen van de Libanese regering werden **ongeveer 17.000–18.000 mensen** – overweldigend burgers – gedood in de initiële fase van de oorlog, en duizenden anderen gewond. Gehele wijken in Sidon en West-Beiroet werden platgewalst onder aanhoudend bombardement. Journalisten ter plaatse, inclusief **Robert Fisk** en **Thomas Friedman**, beschreven scènes van apocalyptische vernietiging: ziekenhuizen draaiend op kaarslicht, lichamen opgestapeld in steegjes, en kinderen met witte vlaggen terwijl ze water zochten.

Het beleg van Beiroet

Tegen eind juni waren de resterende strijders van de PLO – ongeveer **11.000** – verschanst in West-Beiroet, omringd door de Israëlsche Defensiemachten (IDF) over land, zee en lucht. Het beleg duurde bijna tien weken. Israëlsche artillerie en luchtaanvallen beukten dag en nacht op de dichtbevolkte wijken, en sneden elektriciteit, voedsel en medische voorraden af. Ziekenhuizen zoals het Gaza-ziekenhuis en Makassed werden overweldigd. Het dodental steeg dagelijks. Westerse diplomaten vergeleken het bombardement met

het beleg van Stalingrad, en merkten op dat de vuurkracht van Israël tegen een ingesloten burgerbevolking “volledig disproportioneel” was.

De internationale verontwaardiging nam toe. De **Veiligheidsraad van de VN** veroordeelde de invasie in **Resolutie 508**, en riep op tot een onmiddellijk staakt-het-vuren. De Amerikaanse gezant **Philip Habib** onderhandelde onophoudelijk om een wapenstilstand te be-middelen. Na weken van druk werd in **augustus 1982** een akkoord bereikt:

- De **PLO zou Beiroet evacueren** onder bescherming van een **Multinationale Strijdmacht (MNS)** samengesteld uit Amerikaanse, Franse en Italiaanse troepen.
- Israël zou zijn opmars staken en de veiligheid van achtergebleven burgers garanderen.
- De MNS zou tijdelijk blijven om de overgang te superviseren en represailles te voorkomen.

Tussen **21 augustus en 1 september** vertrokken bijna **14.400 PLO-strijders** en hun families uit Beiroet naar Tunesië, Syrië en andere Arabische staten. De evacuatie werd onder internationale supervisie uitgevoerd en werd destijds geprezen als een diplomatiek succes – een geordend einde aan het beleg dat Libanon eindelijk zou kunnen stabiliseren.

Maar vrede bleek illusoir. Israël trok zich niet terug uit de periferie van Beiroet zoals beloofd; zijn krachten bleven gepositioneerd rond de stad. Op **14 september**, slechts dagen nadat het laatste PLO-konvooi de haven verliet, scheurde een massale explosie het Phalangist-hoofdkwartier in Oost-Beiroet, en doodde de president-elect **Bashir Gemayel** – Israëls belangrijkste bondgenoot en de hoeksteen van Sharons naoorlogse politieke visie. De moord, toegeschreven aan een lid van de Syrische Socialistische Nationale Partij, vergruiste Israëls plannen en stortte Libanon terug in chaos.

De Massacre van Sabra en Shatila

Toen Israëlische tanks **West-Beiroet** binnentrokken op **15 september 1982**, lagen de wijk **Sabra** en het aangrenzende **Shatila-vluchtelingenkamp** binnen het gebied dat ze snel afsloten. Dit waren dichtbevolkte districten met een geschatte **20.000–30.000 burgers**, voornamelijk Palestijnse vluchtelingen en arme Libanese sjiitische families. De laatste PLO-strijders hadden de stad twee weken eerder verlaten. Wat overbleef waren ongewapende burgers – mannen, vrouwen, kinderen en ouderen – die geloofden dat ze onder de bescherming stonden van het door de VS en Israël gegarandeerde staakt-het-vuren.

De moord op **Bashir Gemayel**, de Phalangist-leider, bood het voorwendsel voor wraak. Op de middag van **16 september** ontmoetten **minister van Defensie Ariel Sharon** en **Chef van Staf Rafael Eitan Phalangist-commandanten**, inclusief **Elie Hobeika**, bij het vooruitgeschoven commandopost van de Israëlische Defensiemachten nabij de internationale luchthaven van Beiroet. De Phalangisten – nauwe bondgenoten van Israël – werden geautoriseerd om de kampen binnen te gaan “om terroristische resten uit te roeien”. Israëlische officieren coördineerden logistiek, leverden transport, en omsingelden het gebied met troepen en gepantserde voertuigen. Ze vuurden ook **verlichtingsfakkels** gedurende de nachten om de operaties van de milities te vergemakkelijken.

Zodra binnen, begonnen Phalangist-eenheden indiscrimineren te doden. Over de volgende **veertig uur**, van donderavond tot zaterdagochtend, bewogen ze van huis tot huis, executeerden hele families, verkrachtten vrouwen, en schoven lichamen met bulldozers in massagraven. Veel slachtoffers werden van dichtbij doodgeschoten; anderen gedood met messen of granaten. Overlevenden beschreven later straten bekleed met lijken en de stank van bederf die de lucht vulde.

Gedurende het massacre **onderhielden Israëlische soldaten cordons** rond de kampen, en controleerden toegangspunten. Rapporten over gruweldaden begonnen binnen uren naar Israëlische commandanten te lekken via radio. Waarnemers van het **Internationale Rode Kruis** en journalisten in naburige districten waarschuwden ook IDF-officieren voor massamoorden. Toch greep het leger niet in. De moorden gingen door bijna twee volle dagen voordat de milities eindelijk om 8:00 uur op **18 september** werden bevolen te vertrekken, na internationale verontwaardiging en directe protesten van de VS.

Slachtoffers en bewijs

Het dodental blijft betwist maar verschrikkelijk in welke telling ook.

- Het **Internationale Comité van het Rode Kruis** rapporteerde ten minste **1.500 geborgen lichamen**, met totale doden mogelijk tot **3.000** reikend.
- Een **VN Algemene Vergadering-onderzoek (1982)** schatte tussen **2.750 en 3.500** doden.
- De **Israëlische Kahan Commissie** bevestigde **700–800** geïdentificeerde slachtoffers maar erkende dat velen meer omkwamen.

Onder de doden bevonden zich Palestijnen, Libanese sjiieten en een paar Syriërs – vrijwel allemaal burgers.

Verantwoordelijkheid en medeplichtigheid

Hoewel het massacre werd uitgevoerd door de **Phalangist-militie**, was de **betrokkenheid van de Israëlische commandostructuur** bij het mogelijk maken van de operatie onmiskenbaar. Israëlische krachten hadden:

- De **toegang van de Phalangisten tot de kampen** geautoriseerd.
- Het gebied **omcirkeld**, en burgers de vlucht belemmerd.
- De nachtelijke hemel **verlicht** voor het gemak van de moordenaars.
- **Rapporten ontvangen** over massamoorden en niets gedaan voor bijna twee dagen.

Toen de eerste internationale journalisten – inclusief **Robert Fisk, Loren Jenkins** en **Janet Lee Stevens** – Shatila binnengingen op 18 september, vonden ze een nachtmerrie: steegjes verstopt met lichamen, met bulldozers gegraven kuilen gevuld met lijken, en overlevenden zwervend in shock. De beelden brandden zich in het globale bewustzijn en verbrijzelden Israëls claim dat het “vrede voor Galilea” zocht.

Onderzoeken en globale reactie

Het massacre wekte onmiddellijke internationale verontwaardiging op. De **VN Algemene Vergadering**, in **Resolutie 37/123** (december 1982), veroordeelde het als een “daad van genocide” en hield Israël verantwoordelijk voor het niet voorkomen ervan. In Israël zelf bereikte de publieke woede ongekennde niveaus: een geschatte **400.000 mensen** – bijna een tiende van de bevolking – marcheerden in **Tel Aviv** en eisten verantwoording.

Onder publieke druk richtte de Israëlische regering in 1983 de **Kahan Onderzoekscommissie** op. Haar bevindingen waren veroordelend, hoewel zorgvuldig geformuleerd. De commissie oordeelde dat:

- Israël droeg “**indirecte verantwoordelijkheid**” voor het massacre.
- **Ariel Sharon** was “persoonlijk verantwoordelijk” voor het nalaten van actie om bloedvergieten te voorkomen ondanks duidelijke waarschuwingen.
- Andere hoge officials, inclusief **Rafael Eitan**, droegen “persoonlijke schuld”.

Sharon werd gedwongen af te treden als minister van Defensie, hoewel hij in het kabinet bleef en twee decennia later premier werd. Geen enkele Israëlische of Phalangist-officier werd ooit strafrechtelijk vervolgd voor het massacre. In 2001 zochten overlevenden gerechtigheid via een **Belgisch oorlogsmisdadenproces** tegen Sharon en anderen, maar de zaak werd in 2003 afgewezen op jurisdictiegronden.

De **Multinationale Strijdmacht (MNS)** – wiens eerdere terugtrekking de kampen onbeschermd had gelaten – keerde eind september 1982 terug naar Beiroet, maar haar aanwezigheid kon niet ongedaan maken wat al gebeurd was. Binnen maanden barstte nieuw geweld los: zelfmoordaanslagen tegen Amerikaanse en Franse troepen, de terugtrekking van westerse krachten, en Libanons diepere val in chaos. Te midden van de ruïnes van West-Beiroet begroeven overlevenden van Sabra en Shatila hun doden in haastig gegraven massagraven en begonnen het lange, onzichtbare werk van rouw.

In **Libanon** verdiepten Sabra en Shatila sektarische wonden. Voor christelijke milities cementte het een erfenis van schuld en wraak; voor sjiitische en Palestijnse gemeenschappen werd het een bijeenbrengend symbool van lijden en onrecht. De burgeroorlog sleepte acht jaar langer, en liet ongeveer **150.000 doden** achter voordat het **Akkoord van Taif (1989)** eindelijk een preciaire vrede herstelde. Toch bleven de vluchtelingen uitgesloten van dat nationale pact, nog steeds zonder burgerschap of eigendomsrechten, nog steeds opgesloten in de kampen die de huizen van hun ouders en grootouders waren geweest.

Internationaal legde het massacre de beperkingen bloot van het humanitair recht bij afwezigheid van politieke wil. De **VN-resoluties**, de **Geneefse Conventies**, en het opkomende concept van “**verantwoordelijkheid om te beschermen**” proclameerden allen verplichtingen om gruweldaden te voorkomen, doch geen enkele vertaalde zich in effectieve handhaving. Het Belgische oorlogsmisdadenproces begin jaren 2000 heropende kort de kwestie van verantwoording maar werd uiteindelijk beperkt door jurisdictiehervorming. Tot op heden heeft geen enkel hof de moorden in Sabra en Shatila berecht.

Cultureel overleeft het massacre als zowel wond als spiegel. Films zoals **Ari Folmans Wals met Bashir** (2008) verkennen de gehanteerde herinneringen van Israëlische soldaten aan

medeplichtigheid; literaire werken zoals **Elias Khourys** *Poort van de Zon* en **Robert Fisks** *Armoede van de Natie* documenteren de menselijke verwoesting met snijdende intimiteit. Voor Palestijnen is de verjaardag elke september minder een herdenking dan een ritueel van continuïteit – een herinnering dat dezelfde staatsloosheid die hen onbeschermd liet in 1982 vandaag de dag voortduurt in Libanese kampen en over de bezette gebieden.

Vier decennia later blijft **Sabra en Shatila** meer dan een historisch episode; het is een moreel baken. Het dwingt een confrontatie met de gevolgen van ongenezen ontheemding, onvolbrachte beloften, onbetwiste straffeloosheid. Het toont dat wanneer een heel volk juridisch behoren wordt ontnomen, geweld geen aberratie wordt maar een onvermijdelijkheid wachtend op zijn uur.

De overlevenden van het massacre zijn nu oud, hun herinneringen vervagend in het historische verslag, maar hun getuigenis overleeft als waarschuwing – dat de rechten van de staatslozen de maat zijn van het geweten van de wereld. Uiteindelijk is Sabra en Shatila niet alleen het verhaal van een massacre; het is het verhaal van de onvoltooide vraag van de twintigste eeuw: *hoe lang kan gerechtigheid worden uitgesteld voordat de geschiedenis zichzelf herhaalt?*

Epiloog: De geografie van ballingschap

De **Nakba** en **Sabra en Shatila** zijn geen geïsoleerde tragedies maar hoofdstukken van een enkel continuüm – een geschiedenis van mensen onzichtbaar gemaakt door macht, van wetten geproclameerd maar niet afgedwongen, van geheugen gewapend en vervolgens vergeten. Elk moment in die keten herinnert ons eraan dat lijden, wanneer het niet erkend wordt, zichzelf reproduceert in nieuwe vormen en op nieuwe grond.

De belofte van gerechtigheid bleef grotendeels retorisch. Toch getuigt de volharding van hen die zich herinneren – de overlevenden die nog steeds sleutels vasthouden aan verdwenen huizen, de kinderen die opgroeien in vluchtelingenkampen nog steeds wachtend op terugkeer – van iets onbreekbaars: de weigering om uitwissing het laatste oordeel te laten zijn.

Als er een les is in deze geschiedenis, dan is het dat geen veiligheid gebouwd op onteigening kan standhouden, en geen vrede die gerechtigheid uitsluit kan duren. Zolang het recht van de ontheemden om met waardigheid te leven – hetzij door terugkeer of erkend behoren – niet geëerd wordt, zal de geografie van ballingschap blijven uitbreiden, en de geesten van **Sabra en Shatila** zullen naast ons allen lopen.

Referenties

- Al-Hout, B. N. (2004). *Sabra and Shatila: September 1982*. London: Pluto Press.
- Arens, M. (1982). Statements to the *Washington Post*, June 1982.
- Brynen, R. (2022). *Palestinian Refugees in Lebanon*. Beirut: Institute for Palestine Studies.
- Fisk, R. (1990). *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford University Press.
- Folman, A. (Director). (2008). *Waltz with Bashir* [Film]. Sony Pictures Classics.

- General Assembly of the United Nations. (1947). *Resolution 181 (II): Future Government of Palestine*.
- General Assembly of the United Nations. (1948). *Resolution 194 (III): Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator*.
- General Assembly of the United Nations. (1982). *Resolution 37/123: The Situation in the Middle East*.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (1982). *Field Reports on the Lebanon Conflict*. Geneva.
- Israeli Government. (1983). *Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut (Kahan Commission)*. Jerusalem: State of Israel.
- Khalidi, W. (1992). *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Institute for Palestine Studies.
- Khoury, E. (2006). *Gate of the Sun*. New York: Archipelago Books.
- Peteet, J. (2005). *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Security Council of the United Nations. (1982). *Resolutions 508 and 521 (1982): Ceasefire and Situation in Lebanon*.
- Shlaim, A. (2000). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton.